

ОЛЕЙНИКОВА Людмила Григорівна,

д-р. екон. наук, старш. наук. співр.,

ДННУ «Академія фінансового управління», Київ

ORCID ID: 0000-0001-8204-4434

ПЕСТРЕЦОВА Руслана Ярославна,

студентка,

Запорізький національний університет

Україна

ПРОБЛЕМИ І ВИКЛИКИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ УКРАЇНИ У ВОЄННИЙ ПЕРІОД

Україна прийняла ряд законів і нормативних актів, що спрямовані на забезпечення фінансової стабільності та реагування на особливі обставини, зокрема в умовах воєнного чи кризового стану.

Закони про банківську систему визначають правила функціонування банківської системи, механізми регулювання та нагляду за банками, а також процедури ліквідації банків у разі кризових ситуацій ¹.

Закони про фінансовий ринок регулюють діяльність фондового ринку, страховий сектор та інші фінансові інститути, встановлюють правила функціонування та контролю за їхньою діяльністю ².

Закони про бюджетну та податкову політику визначають основні принципи формування та використання бюджетних ресурсів у кризових умовах та можуть передбачати особливі механізми управління фінансами ³.

Закони про монетарну політику встановлюють правила емісії грошей, регулювання відносин на грошово-кредитному ринку, а також інші аспекти, пов'язані з управлінням грошовими потоками ⁴.

1 Закон України «Про банки і банківську діяльність». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст. 30. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>

2 Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» 3480-IV із змінами і доповненнями від 23.03.2017. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/print1491296480899025>; Закон України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» із змінами і доповненнями від 27 липня 2022 року N 2465-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/Z960448?an=606534>

3 Бюджетний Кодекс України (із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 7 жовтня 2010 року № 2592-VI, ОВУ, 2010 р., N 79, ст. 2793). URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T102456?an=3552>; Міністерство фінансів України. Наказ від 14.01.2011 № 11 «Про бюджетну класифікацію» із змінами і доповненнями, внесеними від 01.12.2023 № 669. URL : https://zakononline.com.ua/documents/show/128643___763387

4 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих питань діяльності Національного банку України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2022, № 1, ст.1. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1811-20#Text>

Закони про економічний розвиток можуть містити положення про заходи, спрямовані на підтримку економіки в умовах кризи або воєнного стану ⁵.

В Законі України про фінансову систему України в особливий період вказано, що в такий період управління фінансами безпосередньо покладено на Казначейську службу, Кабінет Міністрів, Міністерство фінансів України тощо ⁶.

Також зазначається статті видатків державного бюджету, які рекомендується зменшити, сюди входять видатки на природоохоронні, державні органи, перерозподіл бюджетів на відбудови інфраструктури, скорочення виробництва товарів, які не відповідають головній меті країни під час особливого стану ⁷.

Отже, за законом України під час воєнного стану фінанси держави повинні бути більшої мірою розподіленні на усі військові, оборонні і безпекові потреби. Чи дотримуються цього пункту – важке питання, адже навіть під час війни виділяються кошти на бруківку, ремонти доріг, закупівлю стільців у державні органи управління, що жодним чином не говорить про дотримання закону.

В законі також вказано, що Україна може залучати фінансову підтримку шляхом випуску військових облігацій, акцій та інших різноманітних цінних паперів. Також вказаний пункт про добровільні внутрішні та зовнішні пожертви громадян.

Важливо зазначити, що в законі декілька разів наголошено на важливості економного ставлення до державних фінансів під час війни та залучення їх лише на найнеобхідніші пункти витрат, такі як зброя, безпека тощо.

Викликом для закону стають корупційні схеми, тож наразі необхідні ефективні реформи у сфері антикорупційної політики, для того щоб закони почали діяти та допомагати здоровому функціонуванню держави навіть під час воєнного стану. Боротьба з корупцією один із пріоритетних напрямків розвитку України.

5 Закон України «Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року». URL : <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=345>

6 Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту фінансової системи України від дій держави, що здійснює збройну агресію проти України» від 19 листопада 2022 року №2736-IX. URL : <https://finap.com.ua/zakon-shhodo-zahystu-finsanovoyi-sistemy-ukrayiny-vid-dij-derzhavy-shho-zdiysnyuye-zbrojnu-agresiyu-proty-ukrayiny-nabrav-chynnosti/>

7 Виконання державного бюджету України 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/2023/>

Управління міжнародними фінансами під час воєнного стану значно відрізняється і має свої особливості. Після початку воєнних дій Україна переважно працює над залученням міжнародної фінансової допомоги, адже внутрішні фінансові ресурси все більше вичерпуються. Чим довше триває війна – тим більше виснажуються ресурси обох країн, проте варто враховувати, що людський і капітальний потенціал України в порівнянні з росією все таки значно менший, що є проблемою.

Впродовж січня-березня 2022 р. Україна отримала пільгових кредитів на суму, еквівалентну 96,7 млрд грн. Тільки від МВФ розмір кредиту становив 41,3 млрд грн (1,4 млрд дол.), а від Єврокомісії – 19,5 млрд грн (600 млн євро). Поряд із кредитами Україна активно працює над залученням грантових коштів на безповоротній основі для підтримки бюджету в умовах війни. Наприклад, італійський уряд надав Україні 110 млн євро, а США – 500 млн дол. грантової підтримки ⁸.

Як вже зазначалось раніше в Законі України про особливості використання фінансів у особливий стан головна частина бюджету повинна бути спрямована на підтримання обороноздатності держави, тож міжнародні фінанси, які виділяються країнами партнерами переважно направлені саме на цю сферу.

На жаль, навіть цієї допомоги не вистачає, щоб вже завершити війну та почати працювати над відбудовою економіки України.

Найважливіше завдання бюджетної політики України під час воєнного стану – максимально наповнити бюджети грошима, залученими як зсередини, так і ззовні, задля цього економити на не життєво необхідних сферах та налагоджувати міжнародне фінансове партнерство.

Цікавим є й те, що під час воєнного стану країна може не платити зовнішні борги, проте, якщо вона хоча б частково буде це робити, то зможе збільшити довіру іноземних інвесторів та не довести країну до дефолту. Тож дуже важливо намагатись зберігати зовнішню платоспроможність навіть під час війни.

Війна загалом змінила системи управління міжнародними фінансами, адже на початку 2022 року бюджет був у профіциті, але вже у березні зазнав значного дефіциту, змінились сфери пріоритетного вкладання коштів, збільшилась міжнародна фінансова взаємодія, яка стала

⁸ Бліщук К. М. Особливості управління публічними фінансами у воєнний період. *Ефективність державного управління*, 2023, (70/71), 62–67. URL : <https://doi.org/10.36930/507008>

ключем до відносного стабілізування економіки. Розпочалась гуманітарна криза, яка в свою чергу також вимагала міжнародної гуманітарної підтримки. Це збільшило фінансовий тиск на уряд та міжнародні гуманітарні організації в свою чергу.

Варто зазначити, що відбулось значне коливання валюти, і хоча Національний банк встановив і досі тримає фіксовану обліковану ставку – реальна вартість гривні дуже впала, як і її стабільність в свою чергу. Це негативно впливає на міжнародну торгівлю та бізнес.

Демографічна криза також значно впливає на неможливість нормального фінансування внутрішнього боргу України. Значно не вистачає робочої сили, довоєнної продуктивності праці та соціальної підтримки населенню, що продовжує спричиняти вищий рівень інфляції та міграційних процесів.

Отже, головним викликом під час воєнного стану стає задача зберегти відносну стабільність та привабливість економіки, залучати якомога більше грошей до бюджету, якісно співпрацювати з міжнародними організаціями та партнерами, не забувати піклуватись про кредитну історію, економити на тих сферах, де це можна зробити після війни і вкладати основні зусилля в найскоріше завершення воєнних дій та початку відновлення економіки якнайшвидше, адже від цього вже буде залежати подальший розвиток країни.

Управління фінансами в такий особливий період потребує досвідчених і освічених спеціалістів, міжнародних перемовників. Важливо розумітись на специфіці домовленостей щодо надання фінансової підтримки іноземними інвесторами і світовими фінансовими організаціями, вміти проводити бюрократичні процеси, аналізувати й швидко реагувати на будь-які зміни та коливання, дотримуватись законів та адекватного сприйняття ситуації, незважаючи на стресові умови, соціально підтримувати населення.

Україна вже майже 2 роки у кровопролитній війні з росією, український бізнес показав високу адаптивність до змін, навіть під час постійних обстрілів енергетичної інфраструктури та екстрених відключень електроенергії український бізнес зміг адаптувати свою роботу під надважкі виклики часу: закупитись бензиногенераторами, акумуляторами, потужними повербанками тощо. Хоч виробництво й зменшилось, проте не впало до критичного рівня й економіка витримала цей тиск.

Українська економіка пристосувалась до війни, частина переселенців повернулась і почала працювати на її благо, незважаючи на небезпеку навколо, усі зусилля й фінанси максимально спрямувались на Збройні сили України.

Україна та МВФ нещодавно уклали «Моніторингову програму із залученням Ради директорів». Домовилися, що фінансування в 2023 році не буде за рахунок центрального банку, тому що це може стати викликом для макроекономіки та викличе додаткові ризики. Програма моніторингу може стати гарним методом залучення коштів іноземних партнерів і інвестицій. Тож Україна однозначно буде підтримувати співпрацю з МВФ та Світовим банком ⁹.

Як управляти міжнародними фінансами під час війни? Це рівняння з кількома надбудовами, яке кожного дня вирішують українці. Важливо розробити стратегію, яка буде підтримувати економіку та фінансову стійкість, розробити додатково ще кілька варіантів Б. Перш за все це завдання уряду.

Це може включати в себе планування фінансування воєнних операцій, збалансовану бюджетну політику і розробку економічних заходів для стимулювання економічного зростання, вирішення які галузі є пріоритетними, а на яких можна зекономити під час воєнних дій.

Уряд повинний зважено проводити міжнародні перемовини, залучати максимально можливу кількість підтримки та передусім бути зосередженим на подоланні війни.

Очевидно, що слід ретельно моніторити й досліджувати зміни економічних показників: безробіття, інфляцію, курси валют, державний борг. Слідкувати за цими показниками необхідну в будь-який час, а у воєнний особливо уважно, адже під дією непередбачуваних воєнних дій, наступів, ракетних обстрілів усі ці показники можуть піддаватись кардинальним змінам дуже швидко, тож варто на усі ці зміни вчасно реагувати, застосовувати міри, приймати необхідні заходи.

Ще один надважливий пункт – гуманітарна допомога. Забезпечення гуманітарної допомоги важливою частиною управління міжнародними фінансами в умовах війни. Ресурси повинні бути виділені для надання допомоги постраждалим від війни, а також для відновлення інфраструктури та

⁹ Керівництво МВФ ухвалило Моніторингову програму із залученням Ради фонду для України. URL : <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kerivnitstvo-mvf-uhvalilo-monitoringovu-programu-iz-zaluchennyam-radi-fondu-dlya-ukrayini>

соціальних служб. За допомогою доволі ефективно звертатись до світових гуманітарних організацій, які спеціалізуються саме на наданні такого виду допомоги і створені для цього. Також такі організації можуть надавати консультативну підтримку, надавати спеціалістів і т.д.

Уряд обов'язково має розробити стратегію відновлення економіки після закінчення війни. В цьому питанні розумно залучати іноземних консультантів, також зважати на досвід інших післявоєнних економік. Цей план повинен враховувати потреби населення, відновлення виробництва та інфраструктури, а також можливість відновлення іноземних інвестицій. Стратегій може бути декілька, головне їх вдало поєднувати, розробити та залучити інвестиції на їх втілення.

Не варто й покладатись лише на міжнародну підтримку й допомогу. Адже, на жаль, зараз в багатьох куточках світу спалахують збройні конфлікти й війни, тож фокус уваги світу на Україні стає все більш розмитим, міжнародної фінансової допомоги стає все менше та її недостатньо для проведення вдалого контрнаступу та швидшого настання перемоги й початку відновлення інфраструктури та економіки.

Український уряд має працювати на ефективнішим розподілом фінансів внутрішньо, боротись з корупцією навіть під час війни, підтримувати громадські слухання щодо перерозподілу місцевих бюджетів на підтримку Збройних сил України.

Отже, підсумовуючи, Україна, як і кожна країна світу, має свої особливості в управлінні міжнародними фінансами. Так як країна ще відносно молода, то міжнародні фінансові відносини ще не на достатньо високому рівні. Головні міжнародні фінанси Україна залучає від офіційних світових фінансових організацій, таких як Європейський банк реконструкцій та розвитку, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, тоді як приватні міжнародні інвестиції ще перебувають на стадії розвитку. Для цього країна намагається покращити свою кредитну привабливість для інвестування, платити зовнішні борги та лібералізовувати ринок, відкривати більше можливостей для іноземних інвесторів.

Важливо, що управління міжнародними фінансами України зараз відбувається в умовах війни, а отже також залежить від безпосередніх дій на фронті та надзвичайних умов. Український уряд діє за Законом про управління фінансами в особливий період, намагається зменшити витрати на сфери, в яких можна зекономити і збільшує видатки на оборонний і

військовий сектори, залучає міжнародну підтримку саме в цих галузях, сподіваючись на швидку відповідь і реакцію Заходу на кровопролитну війну в Україні, яка впливає на весь світ.

Україна має значну фінансову зовнішню залежність й боргові зобов'язання, які варто починати виплачувати, щоб не довести країну до дефолту. На українську економіку глобально впливають міжнародне становище економіки, кризи та будь-які мінімальні зміни ринку. Тож після війни країні варто боротись із фінансовою залежністю від інших країн, а це є також важким питанням, адже знаходити додаткове фінансування всередині країни завжди не просто, як і стимулювати підприємництво в країні, в якій іде війна.

Події на фронті також прямолінійно залежні від фінансової світової допомоги Україні. Тож в інтересах українського уряду розвивати партнерські міжнародні фінансові відносини, а також розвивати оборонне та військове виробництво всередині країни. На жаль, з середини 2023 року міжнародної допомоги стає все менше, а, отже, можливо, Україні доведеться боротись самотужки з ворогом і залишитись одній.

Ще одним пунктом, який загальмовує надання фінансової допомоги Україні є високий рівень корупції уряду. Приватні інвестори не довіряють і не хочуть вкладатись в країну, яка 50% допомоги розкрадає й складає в кишенях урядовців. Тому це є ще одним викликом для управління міжнародними фінансами. Україні варто провести низку ліберальних реформ, реформ у сфері податкової, банківської та законодавчої системи. Корупція негативно впливає на усі сфери життя українців, тож чим швидше уряд зможе її подолати – тим більше в Україні шансів стати сильною та економічно незалежною державою та стати на рівень розвинених економік світу. Це потребує часу та надзусиль як уряду, так і населення України, яке має змогу боротись зі звичайною побутовою корупцією, яка надалі провокує вже все більші і більші державні хабарі. Це питання має регулюватись законом, чіткими правилами і відповідними серйозними покараннями хабарників і великих державних олігархів-корупціонерів.

Перерозподіл фінансів на потреби Збройних сил України має бути однозначним пріоритетом. Так прописано в Законі України про управління фінансами в особливий період, так і говорить логічний аналіз політично-фінансової ситуації.

Узагальнюючи викладений матеріал, вважаємо, що Україна має високий рівень природного й людського потенціалу, чим потенційно може бути цікава для міжнародних інвестицій, проте в свою чергу має і низку проблем, включаючи особливо війну, які треба якомога скоріше подолати, аби стати більш інвестиційно-привабливою державою та прискорити зростання економіки навіть в умовах воєнного стану. За злагодженої роботи населення, уряду та розвинених країн процвітання України можливе і реальне, варто докласти знань і зусиль задля спільної мети.

DOI: 10.51587/9798-9895-14649-2024-118-24-31

ЧЕРЕП Алла Василівна,
д-р екон. наук, професор,
академік НАН ВО України,
Запорізький національний університет
ORCID ID: 0000-0001-5253-7481

ПРОНОЗА Наталія Олегівна,
студентка,
Запорізький національний університет
Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК БАЗИС КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У сучасний час провідні країни з високим рівнем розвитку економіки сприймають інтелектуальну власність (ІВ) як головну частину не тільки підприємницького, а й національного багатства. З просуванням економіки інтелектуальна власність стає одним з головних та важливих активів виробництва. Адже, чим успішніше підприємство працює, тим рівень його конкурентоспроможності зростає, а отже, воно має всі шанси для досягнення успіхів.

Для України розвиток економіки неможливий без впровадження інноваційних процесів. Сутність інновацій тісно пов'язана з інтелектуальною власністю, адже обидва поняття – це розумова діяльність.

Ми з'ясували, що всі ми є власниками нематеріальних активів, і ці нематеріальні активи формують нашу конкурентоздатність на ринку праці і